

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) EŞLERİ İLE İLETİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION OF THE PROPHET'S COMMUNICATION WITH HIS WIVES

AHMET ACARLIOĞLU

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ, SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ, İSMAİL KURTUL İLAHİYAT FAKÜLTESİ,
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI BÖLÜMÜ
ASSİST. PROF., SUTCU İMAM ÜNİVERSİTESİ, İSMAİL KURTUL TEOLOGY FACULTY, DEPARTMENT
OF ISLAMIC HISTORY AND ARTS
KAHRAMANMARAŞ/ TURKEY

ahmetacarlioglu@gmail.com

 <http://orcid.org/0000-0002-0609-7988>

 <http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1002753>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
30 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted
22 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Acarlıoğlu, Ahmet, "Hz. Peygamber'in (S.A.S.) Eşleri ile İletişimi Üzerine Bir Değerlendirme [An Evaluation of The Prophet's Communication With His Wives]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 8/2 (Aralık/December 2021): 633-659.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyatdergisi@kilis.edu.tr

HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S.) EŞLERİ İLE İLETİŞİMİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Öz

Aile kurumunun temeli, mayası sevgidir. Aile, insanların huzur buldukları, mutlu oldukları, paylaşım içinde oldukları bir ortamdır. Günümüz ailesinde yaşanan en büyük sıkıntılarından bir tanesi iletişim problemleridir. Eşlerarası sağlıklı iletişim, aile hayatının devamı adına önem arz etmektedir. Hz. Peygamber, hitap ettiği insanlar gibi bir insandır. Allah Resûlü'nde (s.a.s.) Müslümanlar için en güzel örnek bulunmaktadır. Bu onun örnekliği ve dinin yaşanabilirliği adına gayet önemlidir. İslâm dininin oluşturmak istediği aile yapısının numûnesini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ailesinde görmek mümkündür. Hz. Peygamber'in eşleriyle istişare ettiği, onların görüşlerine kıymet verdiği görülmektedir. Hz. Peygamber (s.a.s.) eşleri arasında adil olabilmek ve onlara eşit muamele etmek için azami gayret sarf etmiştir. Resûlullah'ı (s.a.s.) evlilik hayatında en çok yoran ve kendisinin üstesinden gelmek için en çok mücadele ettiği konu, hanımları arasında var olan kıskıncılık hissi olmuştur. Resûlullah (s.a.s.) gerek geceleri yanlarında kalma hususunda nöbet sistemi uyguladığı gibi seferlere çıkarken kendisine kimin eşlik edeceği konusunda da kura çekme yoluna gitmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine karşı nafaka hususunda evlenirken ödediği mehirde başlayarak, kendilerine sunduğu gıda, giyim ve diğer nafaka ile ilgili konularda eşit ve adil davrandığı görülmektedir. Bir evlilikte eşlerin birbirlerine karşı olan sorumluluklardan bir tanesi kişisel bakımlarına özen göstermek ve eşinin karşısına en güzel ve bakımlı haliyle çıkmaktır. Resûlullah'ın (s.a.s.) temizlik, saç sakal bakımı, ağız temizliği gibi hususlarda öz bakımına itina göstermiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.), eşlerine değer verir, bunu da onlara olan hitap tarzı ve çağının çok üstünde olan nezaketiyle hissettirirdi. O günün toplumunda kadına bakışı yıkan, kadının toplumda ve ailede hak ettiği yere gelmesinde en çok pay sahibi olan Resûlullah (s.a.s.) olmuştur. Eşler arasında iyi bir iletişimden bahsedebilmek için fiziksel, sözlü, duygusal, psikolojik ve ekonomik şiddetin hiç birinin o ailede bulunmaması gerekir. Resûlullah'ın (s.a.s.) savaşlarda düşmana karşı yaptığı cihat dışında kimseye el kaldırmadığı özellikle de eşlerine ve kölelerine karşı daha bir şefkatle davrandığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmada Resûlullah'ın (s.a.s.) eşlerine karşı davranışlarından hareketle, bir ailede iletişimin ve eşlerin birbirlerine karşı davranışlarının nasıl olması gerektiği üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İslam Târîhi, Siyer, Hz. Peygamber, Aile, Çok Evlilik, İletişim.

AN EVALUATION OF THE PROPHET'S COMMUNICATION WITH HIS WIVES

Abstract

The Messenger of Allah (pbuh) has the best example for Muslims. The Prophet is a human being like the people he addresses. Strong communication between spouses is very important for the continuation of family life. Communication problems are one of the biggest problems in today's family. The family is where human relations begin and are learned. Communication is an indispensable element of life for people and has an indispensable place in both personal and social life. The most important problem of the modern family is poor communication among its members. However, the deficiencies in tolerance, respect and love within the family lead the society away from basic values. Dialogue between individuals in the family should be strong, and it should be shown that children's views are valued. It is possible to see the sample of the family structure that Islam wanted to create in the family of the Prophet (pbuh). The

communication between the Messenger of Allah (pbuh) and his wives is an important issue that needs to be emphasized in this regard. It is seen that the Prophet consulted with his wives and valued their opinions. The Prophet (pbuh) made an effort to be fair among his wives and to treat them equally. The Messenger of Allah (pbuh) had nine wives before he moved to the Hereafter. He used a watch system to stay with them at night, as he tried to treat them with justice. After his shift was over, it took eight days for the same lady to get her turn. The thing that most tired the Messenger of Allah (pbuh) in his married life and that he struggled the most to overcome was the feeling of jealousy among his wives. Jealousy is an emotion that exists in human nature. When this feeling is experienced where necessary, it gives positive results. The wives of the Prophet were sensitive about the days of the watch. These days, even the suspicion of a visit to one of other wives by the Prophet was enough for them to get jealous. The Messenger of Allah (pbuh) used a watch system to stay among his wives at night, as well as drawing lots to choose who would accompany him on expeditions. It is seen that the Prophet (pbuh) treated his wives equally and fairly in matters related to food, clothing and other alimony he offered them, starting with the mahr he paid while getting married. One of the responsibilities of spouses to each other in a marriage is to take care of their personal care and to appear in front of their spouse in the most beautiful and well-groomed state. It is understood that the Messenger of Allah (pbuh) paid maximum attention to his self-care in matters such as cleaning, hair and beard care, and oral hygiene. We see that the Prophet (pbuh) not only took care of his wives' material needs such as alimony, but also did not neglect to chat with them by being their life partner and was interested in their spiritual needs. The Messenger of Allah valued his wives and made them feel this with his way of addressing them and his courtesy, which was way ahead of his time. It was the Messenger of Allah (pbuh) who destroyed the bias against women in the society of that day and had the biggest share in bringing women to the place they deserved in society and in the family. The Messenger of Allah (pbuh) was careful to take care of his wives and to do his duty as a wife. He (pbuh) valued his wives, spared time for them, and did not spare their conversation. There was absolutely no place for violence in the family life of the Messenger of Allah (pbuh). It is understood that the Messenger of Allah (pbuh) did not raise his hand against anyone except for the jihad he waged against the enemy, let alone his wives and slaves.

Keywords: Islamic History, Sirah, Prophet, Family, Multiple Marriage, Communication.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim'in birçok âyet-i kerimesinde¹ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örneğine işaret edilmesine rağmen, Müslümanlar için Kûsve-i hasene² olan Resûlullah'ın (s.a.s.) rol-modelliğinin günümüzde göz ardı edildiği görülmektedir. Resûlullah'ın hayatını bütün ayrıntılarıyla öğrenmeye çalışan ashâb-ı kirâm, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ahlakını en güzel şekilde yaşamaya çalıştıkları gibi sonraki nesillere onun ahlâkını nakletmişlerdir.³ Resûlullah, bir peygamber olmakla birlikte içinde bulun-

¹ el- Kehf 18/110; el-Furkân 25/20; Ankebût 29/48; Fussilet 41/6.

² el-Ahzâb 33/21.

³ Nevzat Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (01 Haziran 2015), 107.

duğu toplumun bir ferdi gibi yaşamıştır. Bu yönüyle onun ahlâkının⁴ Müslümanlar tarafından örnek alınması için hayatının ayrıntılarıyla tetkik edilmesi önem arz etmektedir.⁵

Hz. Peygamber (s.a.s.), hayatının her alanında sistemli ve disiplinli olup evlilik hayatı da Müslümanlar için örnek teşkil etmektedir. Resûlullah'ın ailesi, bugüne kadar kurulanlar ve gelecekte kurulacaklar arasında en mesut, en huzurlu aileydi. Onun ailesi aynı zamanda bir okul niteliğindedi. Allah (c.c.) tarafından en güzel şekilde terbiye edilen Hz. Peygamber (s.a.s.), bu okulun hem talebesi hem de öğretmeni idi. Çünkü kendisi Allah'tan öğrenmiş, öğrendikleri ile de ailesini ve ashabını terbiye ve tedibten geçirmişti. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile hayatına ait hükümler ve mahrem dairede öğrenilen hakikatler, başta Hz. Âişe olmak üzere kendi eşleri tarafından sonraki nesillere aktarılmıştır.⁶

Günümüzde aileler eş sayısına göre monogamik özellik göstermelerine rağmen başta şiddetli geçimsizlik olmak üzere çeşitli sebeplerle ailelerin dağılmasına mani olunamamaktadır. Bir ailenin huzurlu ve mutlu olmasının yolu, sevgi ve saygı üzerine bina edilmiş olmasından geçmektedir. İki karşı cinsten insanın bir araya gelerek aile oluşturmaları ancak bu şekilde mümkün olabilir.⁷ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ailesi, poligamik (çok evli) bir karakter göstermesine rağmen huzur ve mutluluğu sağladığı görülmektedir. Resûlullah'ın ailesi birbirlerine kuvvetle bağlıdır ve bu aile sevgi, saygı ve anlayış üzerine kurulmuştur.⁸

Bu çalışmada Resûlullah'ın (s.a.s.) eşleriyle olan iletişimi, onlara çağının çok üzerinde olan nezaketi, maddi manevi ihtiyaçları karşısında hassasiyeti konuları başlıklar halinde ele alınacaktır. Bununla beraber çok kadınla evli olmasından dolayı her zaman eşleri arasında adaleti tesis etmesi, seferlerde dahi bu duruma itina göstermesi, nafaka konusunda eşitliğe dikkat etmesi hususları ele alınacaktır.

1. HZ. PEYGAMBER'İN (s.a.s.) AİLE İÇİ İLETİŞİMİ

İnsan diğer insanlarla birlikte yaşamak ve daha önceki insanların tecrübelerinden elde edilen bilgi, değer ve kuralları öğrenebilmek için iletişime girer. İnsanoğlunun bu yeteneği ilk önce ailede ortaya çıkar ve gelişir. Aile olmak aynı çatının altında bulunmanın yanında hayatı paylaşmak

⁴ el-Kalem 68/4

⁵ Mahfuz Söylemez, "Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine", *Hz. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam*, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2015), 21.

⁶ Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", 107.

⁷ Adem Dölek, "Sünnet Işığında Aile İçi İletişimde Hz. Peygamber'in Örnekliği I", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1) 2/ (2008), 207.

⁸ Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", 108.

manasına gelmektedir. Ailede iyi bir iletişimin olması, aile bireylerinin hayatı paylaşımlarıyla mümkün olabilir. Hayatı paylaşmak ise karşılaşılan güçlükleri beraber göğüsleyebilmek, üzüntü ve mutlulukları beraber yaşamak ile olur.⁹

İletişim halinde olan kişiler, bilgi, sembol üretip bunları birbirlerine aktararak ve bunları yorumlayarak iletişim kurarlar. İnsan yalnızca dinleme ve konuşma ile sınırlı olmayan, sözlü ve beden dili ile iletişim kurar, birlikte yaşar ve bir düzen kurar. Aile içi iletişimde eşlerin birbirleri ile olan iletişimlerinde görülen eksiklikler, büyük sorunlara kapı aralayacaktır. Aile fertlerinin birbirlerini anlaması, konumlarına uygun olarak birbirlerine saygı duymaları, bunların yanında empati yoluyla karşısındakini anlamaya çalışmaları, son derece önemlidir.¹⁰

Aile kurumunun temeli, mayası sevgidir. İki karşı cinsin bir aile olabilmeleri ancak sevgi ile mümkün olabilmektedir¹¹ Kur'ân-ı Kerîm'de bu husus *“Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhameti var etmesi, O'nun varlığının delillerindendir.”* (Rûm, 30/21) şeklinde vurgulanmıştır. Âyet-i kerîme'de geçen kendi cinsinizden ifadesi sevgi, şefkat ve merhameti göstermektedir. Ailede huzur ve sükûn bulma, birbirlerinin kusurlarını örtme gibi durumlardan dolayı karı-koca biri diğeri için manevi bir elbise hükmünde olmaktadır.¹²

Ailede iletişim problemlerinin üçte ikisi eşler arasında yaşanırken, kalan üçte birlik kısım ise anne-baba, çocuklar ve akrabalarla ilgili ortaya çıkmaktadır. Aile, insanlık tarihi boyunca varlığını sürdürmüş bir kurumdur. Bununla birlikte günümüzde aile hayatı denildiğinde sadece cinselliğin tatmini, yahut maddi değerler akla gelmektedir. Her hususta olduğu gibi aile hayatı hususunda da en güzel örneğin, örnekliğine ihtiyaç duyulmaktadır. Aile hayatında dinî, manevî değerlerimizin korunması ve hayata geçirilebilmesi ancak bu şekilde mümkündür.¹³

İnsanî ilişkilerin başladığı ve öğrenildiği yer ailedir. Eğer aile fertleri arasındaki ilişkiler sevgi ve saygı temeline dayanıyorsa o aile huzur ve mutluluğa ulaşacaktır. Bu tür ailelerde yetişen çocuklar ise aile dışındaki ilişkilerinde özgüvenli, problemsiz ve başarılı olacaklardır. Bunun zıddına huzursuz ailelerde yetişen çocuklarda daha fazla davranış bozuklukları görüleceği gibi hayatın her alanında akranlarına göre daha başarısız olacaklardır. Nitekim günümüzde aile içi iletişimin sıkıntılı olduğu ailele-

⁹ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 102.

¹⁰ Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 103.

¹¹ Dölek, “Sünnet Işığında Aile İçi İletişimde Hz. Peygamber’in Örnekliği I”, 207.

¹² Aydın, “Hz. Peygamber’in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri”, 99.

¹³ Salih Aybey, “Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)”, *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (30 Haziran 2017), 31.

rin ayakta durması zorlaşmış, boşanma oranları artmıştır. Böyle olunca gençlerin evliliğe bakışları değişmiş, aile kurmadan yaşamayı tercih edenlerin sayısı artmıştır.¹⁴

İnsan için iletişim, hayatın çok mühim bir unsuru olup hem şahsi hem de toplumsal hayatta vazgeçilmez bir yere sahiptir. Ailenin fertleri arasında iletişim önemlidir. Aile içerisinde bireylerin birbirlerini anlayabilmeleri için de karşılıklı duygu ve düşüncelerini anlayabilmeleri gerekir. Ailede istenen işbirliği ve yardımlaşmanın oluşması ancak etkili bir iletişimin kurulması ile gerçekleşir. İstenen düzeyde iletişimin olmadığı ailelerde sorunlar ortaya çıkacaktır.¹⁵

Günümüz ailesinin en önemli problemleri arasında, aile fertlerinin sağlıklı bir iletişim kuramaması, beraberinde eşlerin hoşgörüsü, saygı ve sevgi eksiklikleri gelmektedir. Aile ve toplumu ayakta tutan temel değerlerden her geçen uzaklaşılmasına sebep olmaktadır. Maalesef ailelerde boşanma oranları her geçen gün artmaktadır. Bunun temel sebeplerinden birisi, eşlerin aralarındaki problemleri küsmek veya soğuk davranmak gibi yanlış yollarla çözmeye çalışmalarıdır. Bunun aksine küsmek yerine konuşan, dertleşen ve paylaşmayı bilen eşlerin, sorunlarını daha büyümeden çözdükleri görülmektedir. İslâm'ın temel düsturlarından biri, istişâre etmektir ki bu aile içi meselelerde de geçerlidir.¹⁶ Erkeğin kadına nazaran farklı meziyetleri olduğu gibi kadının da erkeğe nazaran farklı meziyetleri bulunmaktadır. Kadın ile erkek Allah'ın kendilerine verdiği bu özellikler düşünüldüğünde ailede bir bütünü oluşturmada, biri diğerinin eksikliğini gidermektedir. Hayatın her alanında istişâre çok önemli bir hayat prensibi olarak karşımıza çıkmaktadır. İstişâre hususunda Allah: "...Eğer bilmiyorsanız bilgi sahibi olanlara sorun." buyurmaktadır.¹⁷ Kur'an-ı Kerim, süt emen bebeklerin ne zaman süttten kesilmeleri gerektiğini, eşlerin aralarında istişâre ederek kararlaştırmalarını¹⁸ buyurmaktadır ki, bu ailenin diğer işlerini de kapsamaktadır.

Eşler arasındaki uyum, karşılıklı iletişim ile gerçekleşebilir. Bu sebeple aralarındaki iletişim monolog tarzında tek yönlü değil, diyalog şeklinde çok yönlü olmalıdır. Eşin bir konuyla ilgili düşüncesini sorma, onu dinle-

¹⁴ Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", 102.

¹⁵ Aybey, "Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)", 31.

¹⁶ Aybey, "Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)", 23, 31; Abdulkerim Öner, "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber'in Örneği", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25 (19 Ekim 2020), 171.

¹⁷ Nahl 16/43, Enbiya 21/7

¹⁸ Bakara 2/233.

me ona verilen değeri de göstermektedir.¹⁹ Hz. Peygamber'in de eşleriyle istişare ettiği, onların görüşlerine kıymet verdiği görülmektedir. Bunun en güzel örneği, Hudeybiye savaşında yaşanmıştır. Medine'den umre yapmak amacıyla Mekke'nin yakınlarına kadar gelen sahâbe-i Kirâm, Kureyş ile yapılan anlaşmayı beğenmemiş ve içlerine sindirememişlerdi. Belki anlaşma değişir mi diye bir beklenti içinde oldukları anlaşılan ashâb, Resûlullah'ın (s.a.s.) "kurbanlarınızı kesin ihramdan çıkın" demesine bunu da birkaç defa tekrar etmesine rağmen harekete geçmemişlerdi. Bu olaya kızan ve üzülen Resûlullah (s.a.s.) çadırına girmişti. Kendisine, bu seferinde eşlik eden değerli eşi Ümmü Seleme, „Sen kurbanının yanına git ve onu kes, onlar sana uyarlar.“ diyerek, peygamberimize bir nevi yol göstermişti. Hz. Peygamber (s.a.s.) de kurbanını kesmeye başlayınca, anlaşmanın yenilenmesinden umutlarını kesen sahâbe-i kirâm, kurbanlarını kesmişlerdir.²⁰

Resûlullah'ın (s.a.s.), Ümmü Seleme ile istişare ettiği diğer bir mesele de Ebû Süfyân b. Hâris'in Mekke'nin fethinden önce Ümmü Seleme'nin kardeşi ve Resûlullah'ın halasının oğlu Abdullah b. Ebî Ümeyye ile Müslüman olmak için yanına gelmelerinde vuku bulmuştu. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amcasının oğlu olmasına rağmen Ebû Süfyân, Müslüman olmadığı gibi Hz. Peygamber'i de hicvetmişti. Boykot yıllarında Hâşimoğulları ile hareket etmemiş, müşriklerle beraber saf tutmuştu. Bu yüzden Resûlullah (s.a.s.) ona kırgındı ve ısrarla onunla görüşmek istemiyordu. Bu noktada Resûlullah'ı ikna eden onlara aracılık eden Ümmü Seleme oldu. Resûlullah'ın huzuruna girdiler ve Müslüman oldular. Bu şekilde Ümmü Seleme belki de onların cehennemden kurtulmalarına vesile olmuş oldu.²¹

2. EŞLERİ ARASINDA NÖBET UYGULAMASI

İslâm dininin oluşturmak istediği aile yapısının numunesini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ailesinde görmek mümkün olup, Resûlullah'ın (s.a.s.) eşleriyle arasındaki iletişim de buna en güzel örnektir.²² Onun eşleri melek olmayıp hata ve günahtan masun değillerdir. Onların mükemmel olmalarını

¹⁹ Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", 121.

²⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Eslemi Vâkidi (ö. 207/823), *el-Meğazi*, thk. Marsden Jones (Darü'l Kütüb, 1984), 2/613; Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid et-Taberi (ö 310/922), *Tarihü'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim (Mısır: Darü'l Marife, ts.), 2/37; Ebi Muhammed Abdulah b. Müslim İbn Kuteybe (ö. 276/889), *Uyunü'l-Ahbar*, thk. Yusuf Ali Tavil (Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986), 1/27.

²¹ Vâkidi, *el-Meğazi*, 2/806; Şemsü'd Din Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz ez-Zehabi (ö. 748/1347), *Târihü'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhiri ve'l A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûri (Beyrut: Darü'l Kitabü'l Arabiyye, 1993), 3/218.

²² Aydın, "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri", 108.

beklemek onlara yapılacak büyük bir haksızlık olacaktır.²³ Burada Hz. Peygamber'in evinde ailesi ile nasıl vakit geçirdiği üzerinde durulacaktır.

Resûlullah'ın (s.a.s.) hayatı incelendiğinde dört yer öne çıkmaktadır. Bunlar mescit, pazar, ev ve sokaktır. Biz burada evinde ailesi ile nasıl vakit geçirdiği üzerinde duracağız,²⁴ Hz. Peygamber (s.a.s.) günlük programını çok iyi yapar, boş işlerden uzak dururdu. Eşlerine, onun vaktini nasıl geçirdiği sorulduğunda, "Evine gelince vaktini üçe ayırırdı." şeklinde cevap vermişlerdir. Bunun üçte birini Allah hakkı olarak ibadete ayırır, üçte birlik kısmını ailesi ve eşleriyle ilgilenmeye, kalan üçte birlik kısmı ise kendisine ayırır, bu vakitte uyurlardı. Kendisine ayırdığı zaman diliminde ümmetinin işleriyle ilgilendiği de olurdu.²⁵

Hz. Peygamber (s.a.s.) eşleri arasında adil olabilmek ve onlara eşit muamele etmek için azami gayret sarf ediyordu. Resûlullah'ın (s.a.s.) vefatından evvel 9 eşi bulunmaktaydı. O evvela gecelerini eşleri arasında taksim ettiğinden, bir eşinin sırası geçtikten sonra tekrar aynı eşine sıranın gelmesi sekiz gün sürüyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) gündüzleri de eşleri ile ilgilenmeye çalışıyordu. Akşamına nöbetçi olduğu hanımı kim ise Resûlullah (s.a.s.) gündüzünü de o hanımına tahsis ediyordu. Öğleyin yemek yiecekse bu eşinin odasında yiyor, gündüz dinlemek, kaylûle yapacaksa da yine bu eşinin evinde yapıyordu. Şayet bir şey ikram edilecekse süt, meyva suyu veya bal şerbeti gibi bu ikramlar da yine bu eşinin evine oluyordu. O gün nöbetin kendisinde olduğu hanımı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) o gün vaktini kendine ayırdığını bilirdi. Resûlullah (s.a.s.) bu şekilde eşine değer verdiğini gösterdiği gibi eşinin maddi manevi ihtiyaçlarını da gidermeye çalışmaktaydı. Resûlullah'ın (s.a.s.) hanımları bu şekilde değer gördüklerini anlar ve mutlu olurlardı. Resûlullah (s.a.s.) onların değer görme noktasındaki hislerini çok iyi bildiğinden, onlara gereken ilgiyi gösteriyordu.²⁶ Onun nöbet sisteminden amacı, eşlerinin gönüllerini hoş tutmak olduğu gibi ilgili âyet-i kerîme'de zikredilen eşleri arasındaki adaleti sağlama emrini de uygulamaktı.²⁷

Hz. Peygamber (s.a.s.) öğle namazından sonra evinde yer ve evinin işleriyle meşgul olurdu. Şayet evin duvarının sıvası dökülmüş ise kendisi tamir ederdi. Hz. Âiş'e'nin (r.anhâ) anlattığına göre Resûlullah (s.a.s.),

²³ Celal Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat : Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 650.

²⁴ Söylemez, "Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine", 26.

²⁵ Muhammed b. Sâd b. Menî' Zühri (ö. 230/845), *Kitâbü't-Tabakâtü'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421), 1/425.

²⁶ Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 650.

²⁷ Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir b. Ferah el-Ensari el-Hazreci Şemsüddin el-Kurtubî (ö. 671/1272), *Câmiü'l Ahkâm-Tefsiri'l Kurtubî*, thk. Ahmed el-Berdûni, İbrahim Atfîş (Mısır: Darü'l Kütüb el-Mısriyye, 1964), 14/215.

evinde insanların en yumuşak huylusu ve kerimiydi. Ayakkabısını kendisi tamir ederdi. Şayet kendisi böyle bir iş için eşi Zeyneb'ten yardım istese o ayakkasını tamir edebilirdi. Zira o deri işleme işinde ustaydı. Fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) kendi işini kendi yapmayı tercih ederdi. Aynı şekilde evde koyunların sağılması gibi işleri de yine kendisi yapmaktaydı.²⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.) eşlerinin haklarına riayet hususunda son derece hassas davranmaktaydı. Onun en çok sevdiği iş, Rabbine ibadet etmektir. Geçmiş ve gelecek günahları bağışlanmasına²⁹ rağmen ayakları şişene kadar geceleri namaz kılıyordu. Bu hususta soru soran kişiye “Rabbime şükreden bir kul olmayayım mı?” diye cevap vermişti.³⁰ Namaz kılmaya bu kadar düşkün olmasına rağmen gece namaz kılmak için dahi eşinden izin istemekteydi. Bir gün Abdullah b. Ömer (r.a.), Hz. Âişe'ye “Resûlullah'tan gördüğün en şaşırtıcı şeyin ne olduğunu sordu. Hz. Âişe de bir gün kendisinden gece ibadet etmek için izin istediğini, abdest aldıktan sonra namaz ennasında sakalları ıslanmaya kadar ağladığını anlatmıştır.³¹

Vefat ettiği hastalığına yakalandığında artık eşlerini dolaşamaz olmuş ve diğer hanımlarından Hz. Âişe'nin yanında kalmak için izin istemişti.³² İzin istemeden evvel yine adalet duygusundan ayrılmama düşüncesi ile bir süre örtü ile taşınarak nöbet sırası hangi validemizde ise onun evine götürülmüştü. Onu bir örtü içerisinde mevlâları olan Ebû Müvehibe, Şükran, Sevbân ve Ebû Râfî taşımışlardı.³³ Bu sırada Hz. Peygamber'in üzerinde tavaf yaptığı elbiseleri bulunmaktaydı.³⁴

Ezvac-ı tâhirât, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendi odasına gelmesini ve nöbetlerini aksatmamasını gönülden istiyorlardı. Fakat Hz. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma, babasının bu durumuna üzüldüğünden „Allah Resûlü'nün bu halde sizi dolaşması zor olacaktır.“ diyerek onlara haber yolladı. Bunun üzerine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşleri „O serbesttir.“ diyerek Resûlullah'ın (s.a.s.) istediği hanımında kalabileceğini söylediler. O gün Hz. Âişe'nin sırası olduğundan onun odasında kalıyordu.³⁵

²⁸ Söylemez, “Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine”, 30.

²⁹ Fetih 48/2.

³⁰ Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211/826-27), *el-Musannef*, thk. Habiburrahman Azami (Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 1403), 3/49, 50; Ebû Bekir b. Ebî Şeybe Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osmân (235/849), *el-Kitâbu'l Musannef fi el-Ehâdisi ve'l Âsâr*, thk. Kemal Yusuf el-Hut (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988), 7/81.

³¹ Buhârî, *Sahih*, “Teheccüd”, 6; Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim (ö. 261/875), *Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), “Münârifün”, 79-81.

³² Süleyman b. Eşâs es-Sicistânî Ebû Dâvûd (275-889), *Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), “Nikâh”, 39.

³³ Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud Belazûrî (ö. 279/892), *Ensâbü'l Eşraf*, thk. Süheyl Zekkar (Beyrut: Darü'l Fikir, 1997), 2/216.

³⁴ İbn Sâd, *Tabakât*, 2/204.

³⁵ İbn Sâd, *Tabakât*, 2/204.

İzin istemehadisesinin nasıl olduğuna dair farklı rivayetler bulunmaktadır. Allah Resûlü (s.a.s.) hastalığı sırasında sağlık durumu, eşlerinin odalarını dolaşamayacak kadar ağırlaşınca „Yarın kalma sıram kimde?“ diye sordu. Oradakiler „Falancada“ dediler. „Peki ertesi gün nerede olacağım?“ diye sorunca yine „Falanca kimsede“ dediler. Hz. Peygamber’in (s.a.s.) bu ısrarlı soruları üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.s.) Hz. Âişe’yi arzu ettiğini anladılar ve hepsi birden „Ya Resûlullah! Bizler günümüzü kız kardeşimiz Âişe’ye başışladık.“ dediler.³⁶

Allah Resûlü (s.a.s.) böylece Hz. Meymûne’nin evinden Hz. Âişe’nin evine taşındı. Hz. Peygamber (s.a.s.) dermansızdı; bir koluna Hz. Abbâs diğer koluna da Hz. Ali b. Ebû Talib girerek onu taşıdılar ki, ayakları yerde sürünerek götürülmüştü. Hz. Âişe’nin evine taşınmak için izin istemesi, Hz. Âişe validemizi çok sevdiğini göstermekten ziyade, o odada ölümü tercih etmesindedir. Zira vahiy, genellikle kendisi Hz. Âişe’nin hücrelerinde gelmekteydi.³⁷

Hz. Peygamber’in (s.a.s.) aile hayatı boyunca en çok mücadele ettiği husus çok kadınla evli olduğundan dolayı kıskançlık olmuştur. Kıskançlık insanın fitratından gelen bir duygudur. Bu duygu gerekli yerlerde kullanıldığında olumlu neticeler verecektir. Örneğin eşlerine karşı erkeğe verilen bu his, ölçülü ve yerinde kullanılırsa, fiziki olarak erkeğe nispetle daha güçsüz yaratılan kadının, anne, kız kardeş veya eş olarak yabancı erkeklere karşı bir kalkan gibi olur. Kur’ân-ı Kerim’de yer alan “*Onlar sizin için elbise (örtü), siz de onlar için elbisesiniz (örtülersiniz).*”³⁸ Âyet-i kerimesi bir açıdan da bu hakikate vurgu yapmaktadır. Bizim buradaki kıskançlıktan kastımız ise çok kadınla evli erkeklerin eşlerinin birbirlerini kıskanması hususudur. Bu duygunun kontrolden çıkması, hem ailenin hem de toplumun zararına olacaktır. Kadınlar erkeklere nazaran daha duygusal bir yapı arz ettiklerinden daha fevri hareket edebilmektedirler. Eşinin kıskançlıktan dolayı kendisine fevri hareketlerde bulunduğunu gören erkek, eşinin bu durumunun onun duygusal yapısından kaynaklandığını bilmeli ve ona karşı daha müsamahâkâr olmalıdır. Aksi takdirde olaylar büyüyecek ve istenmeyen sonuçlar ortaya çıkabilecektir.³⁹

Ezvâc-ı tâhirât nöbet günleri konusunda hassaslardı. Bu günlerde Hz. Peygamber’in başka bir hanımına gitme şüphesi dahi onların kıskançlık hislerinin kabarmasına yeterli olmaktadır. Bir gün nöbet sırası Hz.

³⁶ Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik İbn Hişâm (ö. 213/828), *Siyer*, çev. Hasan Ege (İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985), 4/290; İbn Sa’d, *Tabakât*, 2/206, 10/162; Belazûri, *Ensâbü’l Eşrâf*, 2/215.

³⁷ Belazûri, *Ensâbü’l Eşrâf*, 2/215.

³⁸ Bakara 2/187.

³⁹ Öner, “Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber’in Örneği”, 175.

Meymûne'de (r.anhâ) iken Resûlullah (s.a.s.) dışarı çıkmıştı. Ardından kapıyı kapatan validemiz, Allah Resûlü (s.a.s.) daha sonra dönüp de kapıyı çalınca, kendisine kapıyı açmadı. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) kapıyı açmasını isteyince o, "Benim gecemde diğer hanımlarına gidersin, öyle mi?" diyen, Hz. Meymûne'ye açıklama yapmak zorunda kaldı ve dışarıya ihtiyaç gidermek için çıktığını söyledi.⁴⁰

Hız. Peygamber (s.a.s.), benzer bir hadiseyi Hz. Âişe ile de yaşamıştır. Bir gün Resûlullah (s.a.s.), onun nöbet gününde dışarı çıkınca Hz. Âişe'nin morali bozulmuş, aynı zamanda Hz. Peygamber'i (s.a.s.) kıskanmıştı. Döndüğünde tavırlarından Hz. Âişe'nin kendisini kıskandığını anlayan Hz. Peygamber (s.a.s.), „Kıskandın mı yoksa?“ diye sorunca, Hz. Âişe (r.a.) „Evet! Benim gibi biri, senin gibi birini kıskanmaz da ne yapar?“ dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) kendisine, „Sana yine şeytanın gelmiş olmalı“ diye cevap verdi. Bir ilim meraklısı olan Hz. Âişe, hemen „Bende şeytan mı var?“ diye sorunca, Resûlullah (s.a.s.), „Şeytanı olmayan kimse yoktur. Fakat bana musallat olan şeytan Allah'ın izni ile Müslüman oldu.“ buyurmuştur.⁴¹

Hız. Peygamber'in (s.a.s.) vefatı sırasında 9 eşi bulunmaktaydı.⁴² Eşleri arasında vuku bulan "İla" ve akabinde gerçekleşen "Tahyir" hadiselerinde Allah Resûlü (s.a.s.) eşlerine "İsterseniz sizleri boşayayım!" demiş, evzâc-ı tâhirâtın tamamı ise "Biz, Allah ve Resûlü'nü (s.a.s.) istiyoruz." diyerek cevap vermişlerdi. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) boşanma teklifine „Bizi boşama, bizi kendi halimize bırak. Nefsindin ve malından bize istediğini ayır.“ diyen validelerimiz de olmuştu. Bu teklifleri sonrasında Hz. Peygamber'in Hz. Sevede, Hz. Ümmü Habibe ve Hz. Meymûne (r.a.) validelerimize yaklaşmadığı ve onları gece hanımları arasında yapmış olduğu nöbete dâhil etmediği rivayet edilmektedir. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) yanlarına girdiği ve nöbetinde yer verdiği hanımları ise Hz. Âişe, Hz. Ümmü Seleme, Hz. Zeyneb ve Hz. Hafsa (r.anhünne) validelerimiz olmuşlardı.⁴³ Hz. Sevede (r.anhâ) tahyir hadisesinden evvel, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kendisini boşama girişimi sonrasında kendi gününü daha önce Hz. Âişe'ye vermişti. Hz. Peygam-

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/133; Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî (ö. 262/876), *Tarihü'l-Medineti'l-Münevver*, *Ahbarü'l-Medineti'l-Münevver*, thk. Fehim Muhammed Şeltu (Cidde: Dârü'l-İsfahani, 1973), 1/90-91.

⁴¹ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî Müslim (ö. 261/875), *Sahih*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki (İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.), "Münafikün", 70; Nesâi, *Sünen*, „İşretü'n-Nisâ", 4.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/159.

⁴³ Ebû Abdullah Muhammed b. Yesar İbn İshâk (ö. 150/767), *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi (Beyrut: Dar el-Kütüb el-İlmiyye, 2004), 1/287; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/162; Muhammed Yılmaz, "Medeni Surelerde Hz. Peygamber'in Aile Yapısından Örnekler", 10. *Tefsir Akademisyenleri Buluşması* (Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, ts.), 339.

ber (s.a.s.) bundan sonra Hz. Sevede'nin gününde de Hz. Âişe'nin yanında kalmaktaydı.⁴⁴

Bazı âlimler Hz. Peygamber'e (s.a.s.) bu konuda el-Ahzâb Sûresi'nin 33/51⁴⁵ âyet-i kerîmesi ile izin verildiğini ifade ederler. Bu âyet-i kerîmeden sonra Allah Resûlü'nün (s.a.s.), eşleri arasından dördünü seçerek, onlar ile zevcî ilişkisini devam ettirdiğini söylerler.⁴⁶ Bu âyet-i kerîme ile Allah Resûlü'ne (s.a.s.) eşleri arasında nöbet sistemine riâyet etmeden istediği gibi hareket etme yetkisi verilmiş olmaktadır ki, bu izin Allah Resûlü'nün (s.a.s.) bir nevi sırtındaki ağır yükü hafifletmeye yöneliktir.

İbn Kesir (ö. 774/1373), bu tercih hadisesinin, eşleri arasında değil de mehir talep etmeden Allah Resûlü'ne (s.a.s.) kendilerini hibe edip onunla evlenen hanımları arasında olduğunu iddia etmektedir.⁴⁷ Hz. Peygamber (s.a.s.) hastalığı sırasında eşlerinin birinin evinden öbürüne taşınmaktaydı. Hz. Âişe'nin evine taşınmadan evvel son kaldığı yer bir iddiaya göre Hz. Meymûne'nin odasıydı. Bu rivayette İbn Kesir'in iddiasını destekler niteliktedir. Bilindiği gibi Meymûne bt. el-Hâris, Zeyneb bt. Huzeymetül Ensâriye, Ümmü Şerike bt. Câbir ve Havle bt. el-Hakîm'in kendilerini mehirsiz bir şekilde Allah Resûlü'ne (s.a.s.) bağışladıkları rivayet edilmektedir.⁴⁸ Elmalılı Hamdi Yazır (1878-1942) da tefsirinde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) verilen bu iznin, kendi nefislerini hibe eden validelerimiz için söz konusu olduğunu iddia eder.⁴⁹

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı boyunca kılı kırk yararcasına dikkat ettiği konulardan birisi, eşleri arasında adil ve eşit davramaktır. Bu durum Hz. Peygamber'in sefere çıkarken ve yanında geceleyeceği hanıma uygulanan nöbet sisteminde titizlikle tatbik edilmiş bir prensiptir.⁵⁰ Hz. Peygamber (s.a.s.) eşleri arasında eşit muâmele hususunda çok hassas davranmıştır. Ümmü Seleme ile yeni evlendiği günlerde, Araplar'da adet olduğu üzere yeni evlilikte erkek, kadın dul ise 3 gün, bakire ise 7 gün yanında kalmaktaydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu adete uyararak onun yanında 3 gün kaldı. Süre

⁴⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/162.

⁴⁵ "Ey Muhammed! Bunlardan (hanımlarından) dilediğini geri bırakırsın, dilediğini yanına alırsın. Uzak durduklarından dilediklerini yanına almanda da sana bir günah yoktur. Bu onların gözlerinin aydın olması, üzülmemeleri ve hepsinin de kendilerine verdiği razı olmaları için daha uygundur. Allah kalplerinizdekini bilir. Allah hakkıyla bilendir, halimdir. (Hemen cezalandırmaz, mühlet verir.)"

⁴⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/165.

⁴⁷ Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesir el-Kureşî (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n Nihâye*, thk. Ali Şîrî (b.y.: Darü İhyâü't Tûrâsî'l Arabî, ts.), 5/318.

⁴⁸ Buhârî, *Sahîh*, "Nikah", 39; Müslim, *Sahîh*, "Rad'a", 49; Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyeri Mâlik b. Enes (ö. 179/795), *el-Muvattâ* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Rad'a", 49; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini 273/887 İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413), "Nikah", 57.

⁴⁹ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.), 6/327.

⁵⁰ Kurtubî, *Câmiü'l Ahkâm-Tefsîrül Kurtubî*, 14/215.

dolduktan sonra Ümmü Seleme (r.anhâ) kendisinden yanında yedi gece kalmasını rica etti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), “Böyle yaparsam diğerlerinin yanında da yedi gün kalırım!” dedi. Bunun üzerine Ümmü Seleme (r.anhâ) ise „3 gün olsun“ diyerek fikrini değiştirdi.⁵¹ Olayı İbn Sa'd (ö. 230/845) ise şöyle anlatır: Resûlullah (s.a.s.) yanında üç gün kaldıktan sonra Ümmü Seleme'ye „Sen istemedin, şayet artırmamı isteseydin arttırdım. Fakat onlara da aynı hakkı verirdim.“ buyurdu ve „Dullara üç, bakirelere ise yedi gün vardır.” dedi.⁵²

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) adil olma adına bütün çaba ve gayretlerine rağmen ezvâc-ı tâhîrât arasında zaman zaman kavgalara varan anlaşmazlıklar çıkmaktaydı. Hz. Peygamber (s.a.s.) ümmetine böyle durumlarda eşlerine nasıl davranacağı ve meseleyi çözerken hangi yollara başvuracağı hususlarında da örnek olmuştur. Onun eşleri arasında çıkan tartışma ve problemlerde kullandığı çözüm yolları probleme göre değişmekteydi. Genellikle eşleri ile arasındaki problemleri konuşarak çözmeye çalışırdı.

Bir sefer sırasında Hz. Peygamber'e, Hz. Zeyneb ile Hz. Safiye eşlik etmekteydiler. Yolda Hz. Safiye'nin devesi hastalandı ve onu taşıyamaz hale geldi. Bunun üzerine Hz. Peygamber eşi Zeyneb'e (r.a.) „Safiyye'nin devesi hastalandı. Senin develerinden birini versen?“ deyince “Bu Yahudi kadına mı vereceğim?“ diyerek, Resûlullah'ın (s.a.s.) bu talebini geri çevirdi. Hz. Peygamber (s.a.s.) onun bu cevabı karşısında o kadar kızmış ve üzölmüşü ki bu olaydan sonra eşi Zeyneb bt. Cahş'a Zilhicce, Safer ve Muharrem aylarında olmak üzere üç ay boyunca yaklaşmamıştı.⁵³ Hz. Zeyneb (r.anhâ) Allah Resûlü'nün (s.a.s.) uzun süren bu tepkisi karşısında çok pişman olmuş, hayat kendisi için çekilmez bir hal almıştı. Uzun süren bu ayrılıktan sonra iyice korkan ve üzölen Hz. Zeyneb, bir ümit diyerek, Hz. Âişe'ye gitmiş ve bu durumla ilgili olarak Hz. Peygamber ile kendisi arasında aracı olmasını isteyip, özrünü Hz. Peygamber'e iletmesini rica etmişti.

Hz. Âişe durumu açmak için Resûlullah'ın (s.a.s.) uygun bir zamanını kollamıştı. Müsait bir zamanda da kendisine konuyu açtı ve onun bu durumdan pişmanlığını, halinin perişanlığını anlattı. Hz. Peygamber (s.a.s.) o ana kadar belki de Hz. Zeyneb'in yaptığından dolayı pişman olup tövbe etmesini bekliyordu. Bu özrü duyunca yumuşadı ve eşine dönme kararı aldı. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kendisini affetmesinden iyice umudunu kesen Hz. Zeyneb, bir gün kapısının önünde bir erkek gölgesi hissetti. O ka-

⁵¹ İbn İshâk, *Sîre*, 1/283.

⁵² Vâkıdî, *el-Meğâzî*, 2/426; İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/91.

⁵³ Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım Taberânî (ö. 360/970), *el-Mu'cemü'l Kebir*, thk. Hamdi b. Abdölmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 24/71.

dar ümitsizdi ki; Resûlullah'ın gelebileceğini tahmin etmediğinden kapısını kapattı ve odasına girdi.⁵⁴ Biraz sonra Allah Resûlü'nü (s.a.s.) odasında görünce o kadar sevinmişti ki eli ayağına karıştı, ne yapacağını bilemedi. Nefise adında bir hizmetlisini, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hediye etti. Hz. Zeyneb'in odasında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) oturduğu bir oturağı vardı. Allah Resûlü onu getirdi ve tekrar yerine koydu.⁵⁵ Hz. Peygamber (s.a.s.) bununla da kalmadı ve bundan sonra başkasının aleyhine tek bir kelime dahi konuşmamasını istedi.⁵⁶

3. HZ. PEYGAMBER'İN NAFKADA ADİL DAVRANMASI

Çok kadınla evli olan bir erkeğin aile içinde adaleti sağlama ve onlara eşit bir şekilde muamele etme görevi bulunmaktadır. Bir eş olarak erkeğin, eşleri arasında adil olabilmek için dikkat etmesi gereken hususlardan biri de eşlerinin nafaka hususudur. Nafaka kavramı içerisinde kişinin hayatına devam edebilmesi için kendisine lazım olan yiyecek, giyecek, içecek ve buna benzer tüm ihtiyaçlar girer. Ailede erkeğin sorumluluklarından olan mesken yükümlülüğü de yine nafaka başlığı altında değerlendirilir.⁵⁷ Resûlullah (s.a.s.), eşleri arasında nafaka hususunda eşit davranıyordu. Bilindiği gibi eşleri hususunda eşitlik daha evlenirken başlamaktaydı ki, Hz. Peygamber (s.a.s.) eşleri için hep aynı miktarda mehir ödemişti.⁵⁸

Hz. Peygamber (s.a.s.) ilk evliliğini Hz. Hatice (r.anhâ) ile gerçekleştirmiş; ona 20 dişi deve mehir vermişti. İbn Habîb ise ödediği mehir miktarının 12 ukiye yani 480 dirhem miktarı gümüş olduğunu iddia eder.⁵⁹ Eşleri arasında bakire olarak evlendiği tek hanımı olan Hz. Âişe'ye 12 ukiye bir neşş karşılığı yani 500 dirhem gümüş mehir verdiği rivayet edilir.⁶⁰ Rivayet-

⁵⁴ İbn Sâd, *Tabakât*, 10/123; Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el Kurtubi (ö. 463/1070), *el-İstiâb fi Marifeti'l Ashab*, thk. Ali Muhammed el-Becâvi (Beyrut: Darü'l Cil, 1992), 4/307.

⁵⁵ Taberânî, *Kebîr*, 24/71; Ebu'l Hasen Ali b. Ebi'l Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvahid eş-Şeybânî el-Çezeri İbnü'l-Esir (ö. 630/1232), *Üsdü'l Gabe fi Marifeti's Sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavviz (b.y.: Darü'l Kütübü'l İlmiyye, ts.), 7/126.

⁵⁶ Ebul Hasan Nuriddin Ali b. Ebi bekir b. Süleyman Heysemî (ö. 807/1404), *Mecmû'z-Zevâid ve Menba'ü'l Fevâid*, thk. Hüsamüddin el-Kudusî (Kahire: Mektebetü'l Kudusî, 1994), 4/323; Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım Taberânî (ö. 360/970), *Mu'cemü'l Evsât*, thk. Târık b. Avzullah b. Muhammed (Kahire: Darü'l Haremeyn, ts.), 3/99 (2609); Taberânî, *Kebîr*, 24/71 (188).

⁵⁷ et-Talak 65/7; Nisâ 4/19; Hayrettin Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2001), 1/341, 403. Bk. Ahmet Acarhoğlu, *Sahâbe Ailesinde Sorumluluklar* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2020), 13.

⁵⁸ İbn Sâd, *Tabakât*, 10/155; Belazûrî, *Ensâbü'l Eşraf*, 10/216; Ebü Ca'fer Muhammed b. Habib İbn Ümeyye b. Amr el-Haşîmi el-Bağdadi (ö. 245/860), *Kitâbü'l Muhabber* (Beyrut: Âlemü'l Kitâb, ts.), 78.

⁵⁹ İbn Habîb, *Muhabber*, 78.

⁶⁰ Müslim, *Sahih*, "Nikâh", 78, (1426); Ebü Dâvûd, *Sünen*, "Nikâh", 29, (2105); Nesâî, *Sünen*, "Nikâh", 66, (6,116, 117).

lerden anlaşıldığına göre Resûlullah (s.a.s.) eşlerine karşı yürüttüğü eşit ve adil muamele ilkesine daha nikâh akitleri kıyılırken uymaktadır.⁶¹

Evlenden önce kadın ve erkek oturup detaylı bir şekilde tesis edecekleri aileyi hangi kaideler üzerine inşa edeceklerini konuşmalıdırlar. Bu kaidelerden en önemlisi, erkeğin eşine karşı sunacağı nafaka sorumluluğudur. Erkek müstakbel eşine karşı gerçekçi olmalı ona yapamayacağı hususlarda söz vermemelidir. Evlilik öncesinde erkek hangi konularda söz vermişse bu alanlardan sorumlu olacak ve kendisinden bu sözlerini yerine getirmesi istenecektir. Böyle bir durumda kadının eşinden sözlerini yerine getirmesinin talep etmesi onun en doğal hakkı olacaktır.⁶²

Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) geçimlerinin çoğunu sütleriyle karşıladıkları çölde yaşayan develeri bulunmaktaydı. Bu develeri eşleri arasında taksim etmişti. Ümmü Seleme'nin payına el-Aris isimli deve düşerken, Hiz. Âişe'nin payına ise es-Semrâ isimli deve düşmüştü. Bunlar gündüz el-Cevâniyye isimli mer'ada otlamakta akşamları ise Medine'ye dönmekte ve sütleri sağılarak Resûlullah'ın (s.a.s.) eşlerine dağıtılmakta idi. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kendi payına düşen devesi de bulunmaktaydı ki en çok süt veren deve o idi.⁶³

Eşleri arasında nafaka konusunda kesinlikle bir ayırım yapmamakta; birine ne verdi veya ayırdı ise diğerine de aynı şekilde taksim yapmaktaydı. Hayber savaşından sonra eşlerine yıllık seksen vesk hurma taksim etmişti.⁶⁴ Rivayetlerde Allah Resûlü'nün (s.a.s.) eşlerine Hayber ganimetinden yaptığı tahsisatın ne olduğu ve miktarı hususunda ihtilaf bulunmaktadır. Rivayetlere göre Zeyneb bt. Cahş'a seksen vesk hurma ve yirmi vesk buğday,⁶⁵ Cüveyriye bt. el-Hâris'e seksen vesk hurma ve yirmi vesk arpa,⁶⁶ Meymûne bt. el-Hâris'e seksen vesk hurma ve yirmi vesk arpa⁶⁷ taksim etmişti. Burada Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) üç eşinin zikredilmiş olması diğerlerine ganimetten bir şey tahsis edilmediği anlamına gelmemektedir. Buradan bütün eşlerine 80 vesk hurma ile 20 vesk buğday ya da arpa tahsisi yaptıklarını anlamamız daha doğru olacaktır.

Görüldüğü gibi Hiz. Peygamber (s.a.s.) eşlerine nafaka hususunda da adil davranıyordu. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) eşlerine karşı hiç bir şekilde adaletten ayrılmadığı bir hakikatti. Şayet Hiz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerinin

⁶¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/60.

⁶² Öner, "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hiz. Peygamber'in Örneği", 170.

⁶³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/425.

⁶⁴ Vâkidi, *el-Meğazi*, 2/694. İbn Sa'd ise tabakatında taksim edilen ürünü arpa olarak zikreder. İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/84.

⁶⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/104.

⁶⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/116.

⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/135.

odalarında kullandıkları eşyalarda bir farklılık varsa, bu tamamen kendilerinden kaynaklanmaktaydı. Onların beraberlerinde getirdikleri çeyizleri farklılık arz edebilmekte, bu durum onların aile ve akrabalarından aldıkları hediyelerden veya şahısları ile ilgili tutumlardan kaynaklanmaktaydı.⁶⁸

4. RESÛLULLAH'IN (s.a.s.) KİŞİSEL BAKIMINA ÖZEN GÖSTERMESİ

Bir evlilikte eşlerin karşılıklı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar arasında sıralanacak hususlardan bir tanesi, eşlerin birbirlerine karşı öz bakımlarının iyi olmasıdır. Bu konuda Müslümanlara en iyi örnek, Allah'ın Resûlü'dür. Resûlullah'ın kişisel bakımı hususunda kaynaklarda bol miktarda bilgi bulunmaktadır. Hz. Âişe'den (r.anhâ) yapılan bir rivayette, Hz. Peygamber'in koku sürünüp sürünmediği kendisine sorulunca, Resûlullah'ın (s.a.s.) koku süründüğünü; misk ve amberi kullandığını, bizlere haber vermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) en yakınında olan isimlerden bir tanesi, kendisine on yıl hizmet etmiş olan Enes b. Malik'tir. O Resûlullah'ın kokudanlığı olduğunu ve bunu kullanarak koku süründüğünü ifade etmektedir.⁶⁹

Resûlullah (s.a.s.) saçını, sakalını su ile ıslatır ve tarardı. Yatarken de gözlerine üçer kez sürme çekerdi. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) fildişinden bir tarağı vardı ve bununla saçını, sakalını düzenli olarak tarardı. Kendisi yolculuğa veya sefere çıkarken yanına tarağını, aynasını, zeytinyağını, misvakını ve sürmesini alırdı.⁷⁰ Düzensiz ve dağınık olmayı hiç sevmezdi. Mescide çıkmadan evvel saçlarını hanımlarına taratırdı. Mekke'nin fethedildiği gün Ümmü Seleme, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) saçlarının örgüsünü çözmüş, mübarek saçlarını sedir ile yıkamış ve bakımını yaptıktan sonra tekrar örmüştü. Saçlarına dört örgü yapmıştı. Resûlullah (s.a.s.) saçını sakalını gül yağı sürerek devamlı tarar, bakımlarını ihmal etmezdi.⁷¹

Günümüz ailesinde eşlerin birbirlerinden en çok şikâyet ettikleri hususların başında ağız temizliğinin iyi yapılmaması gelmektedir. Hz. Peygamber günlük hayatında insanlarla görüştüğü gibi meleklerle de görüşüyordu. Bundan dolayı ağız temizliği hususunda çok hassastı. Hatta onun en önemli sünnetlerinden bir tanesi ağız ve diş sağlığı için kullandığı misvak idi. O günlük hayatında birçok vesile ile dişlerini misvak ile temizlemekteydi. Öyle ki vefat etmeden evvel de son yaptığı iş yine dişlerini

⁶⁸ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, çev. Salih Tuğ (İstanbul: İrfan Yayınları, 2000), 2/1144-1145.

⁶⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 206.

⁷⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 206.

⁷¹ Vâkıdî, *el-Meğazi*, 2/868; Söylemez, "Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine", 30.

misvaklamak olmuştu. Vefat ettiği gün Hz. Âişe'nin odasına getirilmişti. Resûlullah (s.a.s.) Hz. Âişe'nin kucasına uzandı. İçeri Abdurrahman b. Ebû Bekir elinde yeşil bir misvakla girince gözleri buna takıldı. Hz. Âişe (r.anhâ) onun bu halinden misvakı istediğini anladı. Hz. Peygamber'e „Ey Allah'ın Resûlü! Sana misvakı vereyim mi?” diye sordu. Ondand (s.a.s.) „Evet“ cevabını alınca da ağzında güzelce çiğneyip yumuşattıktan sonra kendisine verdi. Hz. Âişe'nin deyiimiyle Resûlullah (s.a.s.) vefat etmeden evvel bu misvakla daha önce yapmadığı kadar güzelce dişlerini misvaklamıştı.⁷²

5. EŞLERİYLE OLAN İLİŞKİLERİNİN GÜVENE DAYANMASI

Allah Resûlü ile eşleri arasında tam bir güven duygusu hakimdi. Resûlullah (s.a.s.) bir gün Hz. Âişe'nin odasına gitmişti. Hz. Âişe kendisine gün boyu nerede olduğunu sorunca, Hz. Peygamber (s.a.s.) kıskanacağını bildiği halde “Ümmü Seleme'nin yanındaydım.” diyerek, cevap vermişti. Hz. Âişe'nin onu diğer hanımlarından kıskanmaması mümkün değildi. Zira Hz. Ümmü Seleme kendisinin en büyük rakiplerinden biriydi. Fakat çok zeki bir kadın olan Hz. Âişe, Hz. Peygamber'i tebessüm ettiren bir ifade kullandı, “Ya Resûlullah! İki vadiye insan ve biri otlatılmış, diğeri de otlatılmamış olsa hayvanlarını hangisinde otlatırsın?” Bu cümleyi kurarak Ümmü Seleme'ye karşı üstünlüğünü ima ediyordu. Hz. Peygamber (s.a.s.) “Otlatılmamış olanda!” dedi. Beklediği cevabı alan Hz. Âişe, diğer ezvâc-ı tâhirât'a karşı üstünlüğünü “Ben diğer eşlerin gibi değilim. Diğer eşlerin daha önce başka erkeklerin yanındaydılar!” diyerek cevap verdi.⁷³

Hz. Âişe'ye (r.anhâ) kuma olmak zor geliyordu ve eşini başka kadınlarla paylaşmak durumunda olması kıskançlık duygusunu harekete geçiriyordu. Nabia Abbott'un aktardığına göre Batılı yazarlardan olan Lamnens, Hz. Âişe'yi bir gün Hz. Peygamber ile Hz. Osman arasındaki konuşmayı dinleyerek, başka bir gün de Hz. Peygamber'in nereye gittiğini öğrenmek maksadı ile onu takip ederek başka güçler adına casusluk yaptığı şeklinde suçlar. Lamnens'in dediği hususu, Hz. Âişe yapmış olabilir. Yalnız bunu casusluk olarak nitelerek tamamen batılı bir düşünce yapısı ile olayı kritik etmenin sonucudur. Hz. Âişe'nin çalıştığı bir devlet veya o dönem bir kabile başkanı yoktur ki onu ajan, yaptığı işi de casusluk olarak nitelendirilim. Onun yaptığı tamamen kıskançlıktan ve meraktan yapılmış bir harekettir. Hz. Âişe'nin bu ve benzeri hareketleri, onun yaşının küçük olması yanında, genç, enerji dolu, kapısı mescide açılan bir evde oturan ve eşini

⁷² İbn Sa'd, *Tabakât*, 2: 206.

⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/77-78; Buhâri, *Sahih*, “Nikah”, 9.

aşırı kıskanan bir kadın olmasından kaynaklanmaktaydı.⁷⁴ Onun gibi bir kadının hareketsiz evinde oturmasını beklemek beyhude olurdu.

Resûlullah (s.a.s.) sabah namazı için mescide çıkmadan evvel aile fertlerini namaza kaldırmayı ihmal etmezdi. Evi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hâne-i saâdetlerinin yanında bulunan kızı Hz. Fâtıma'yı (r.anhâ) da namaza kaldırırdı.⁷⁵ "Ben bir muallim olarak gönderildim"⁷⁶ buyuran ve kendisini bir öğretmen olarak tarif eden Resûlullah (s.a.s.), eşlerinin eğitimine de büyük önem verirdi. Akşam yemeğinden sonra misafirlerinin dağılmasıyla birlikte Resûl-i Ekrem (s.a.s.) nerede ise eşleri de oraya toplanırdı. Gece sinin ilk saatlerini eşlerinin eğitimine ayırdığı anlaşılan Hz. Peygamber (s.a.s.) evin problemlerini ve eksiklerini konuştuğundan sonra o gün nuzûl eden âyet-i kerîme varsa onları okurdu. Onların soruları varsa bunları da cevaplardı. Bu soruların büyük kısmı kendisinin gıyabından eşleri aracılığıyla sahâbî kadınların kendisine yönelttiği sorulardı.⁷⁷

6. EŞLERİNE KARŞI NEZAKETİ

Aile içi iletişimin sağlıklı olması için eşler arasında tam bir mutabakat ve uyum olmalıdır. Yanlış anlaşılmaya sebep olacak hal ve hareketler ya da eşlerin kullandığı jest, mimik ve sözler veya gizemli tavırlar, aile içinde evlilik ilişkisine zarar verir. Evlilikte en ufak bir şüphe ya da güven sarsıcı bir davranış, aile birlikteliğini çıkılmaz bir yola götürebilir. Bundan dolayı tarafların birbirlerine karşı samimi ve dürüst olmaları, aralarındaki güven hissini sarsacak davranışlardan uzak durmaları gerekir.

Hz. Peygamber (s.a.s.), Hz. Safıyye (r.anhâ) ile evliliklerinin ilk gecesi yüzünde morluk görünce ona bunun sebebini sormuştu. Resûlullah (s.a.s.) bu morluğun sebebini öğrenince, bir gün öncesinde babasını, kocasını ve bir birçok yakını kaybeden hanımına, daha önce yaşananları, olayların nasıl bu aşamaya geldiğini, Yahudilerle olan ilişkileri, babasının Müslümanlara yaptıklarını, Hayber savaşının sebeplerini ayrıntılı bir şekilde kendisine anlattı.⁷⁸ Bu şekilde Resûlullah'ın (s.a.s.) eşinin zihninde kendisine karşı doğması muhtemel soru işaretlerinin önüne geçmeye çalıştığı, eşini teselli edip onu ikna ettiği ve güvenini kazandığı görülmektedir.⁷⁹

⁷⁴ Nabia Abbott, *Hz. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*, çev. Tuba Asrak Hasdemir (Ankara: Yurt Kitap Yayın, 1999), 81.

⁷⁵ Takiyüddin Ahmet B. Ali el-Makrizi - Mahfuz Söylemez, "Ehl-İ Beyt'in Fazileti", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (01 Ağustos 2002), 424.

⁷⁶ İbn Mâce, *Sünen*, "Sünnet", 1.

⁷⁷ İbn Mâce, *Sünen*, "Taharet", 135, "Nikah", 36; Söylemez, "Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine", 37.

⁷⁸ Vâkıdî, *el-Meğazi*, 2/687; Buhârî, *Sahih*, "Ahkam", 1, "İmare", 20.

⁷⁹ Öner, "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber'in Örneği", 173.

Allah Resûlü (s.a.s.) aile hayatında olumsuz bir olay olduğunda hüküm vermekte acele etmemiş, olayı inceleyip, anlamaya çalışmıştır. Benî Mustalik Gazvesi'nden sonra Hz. Aişe'ye iftira atılmasında da onun bu sünnetini görürüz. Bu olayın akabinde Resûlullah (s.a.s.), eşini suçlamamış, olayı çevresindeki kişilerle istişare edip, tetkik ettikten sonra anlamaya çalışmıştır. Evvela eşini baskı altına almamış, isteği üzerine kendisini babasının evine göndermiştir. Bu hususta görüşüne itibar ettiği kişilere fikirlerini sormuştur. Bunlar arasında Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi önde gelen sahâbiler olduğu gibi Hz. Âişe'nin cariyesi olan Berîre de bulunmaktadır. Ona da kendisine yakın olduğu, halini, davranışlarını başkasına göre daha iyi bildiği için onun kötü bir haline şahit olup olmadığını sormuştur.⁸⁰

Allah Resûlü (s.a.s.) hem bir peygamber, hem de bir devlet başkanı olmasına rağmen evinde çocuklarına karşı müşfik bir baba, hanımlarına karşı da hoşgörülü ve yumuşak huylu bir koca idi. Onların ilişkilerine sevgi, şefkat, iyilik ve takva hâkimdi.⁸¹ Hz. Peygamber (s.a.s.) eşleriyle araya perdeler çekerek kendilerine muamele etmedi. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) fitratında şakalaşma, eğlenme ve dinlenme gibi ihtiyaçları da bulunmaktaydı.⁸² Eşlerine karşı o, her zaman fedâkarlığın en üst düzeyini gösteriyordu. Burada Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine yardım maksadı ile ahlâkının bir tezâhürü olarak yaptığı işlerden bahsedilecektir. Ümmeti için en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerine karşı olan davranışları ümmeti için hüsn-i misâl teşkil eden ahlâkının yansımalarıdır.⁸³

Hz. Enes'den rivayet edilen bir hadîs-i şerifte, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evinde eşlerine karşı davranışı kaynaklarda şöyle geçmektedir. Hz. Enes "O, evinde ailesinin işleriyle ilgilenirdi; elbisesini dikip yamar, koyunlarını sağlar, ayakkabılarını tamir eder, kendi hizmetini kendi görür, devesini yemler, evinden başka yerde kalmaz, bineğini kendisi bağlardı. Hizmetçisiyle beraber yemek yediği ve onunla birlikte hamur yaptığı da olurdu. Çarşıdan aldığı malları da kendisi taşırdı."⁸⁴ demiştir. Bu hadîs-i şerif Resûlullah'ın ne kadar sade ve mütevazı bir hayat yaşadığının bir delilidir. O, ashâbına karşı hilm ve hoşgörü ile muâmele ederken evinde eşlerine karşı da aynı şekilde davranmıştır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ev halleriyle ilgili birçok rivayete ulaşılması mümkündür. Rivayetler değerlendirildiğinde Resûlullah'ın (s.a.s.) devamlı evinde bu gibi işler yaptığı düşünülebilir ki bu yanlıştır. Aynı zamanda

⁸⁰ Buhârî, *Sahih*, "Şehâdât", 15, "Meğâzi", 34, "İ'tisâm", 28; Müslim, *Sahih*, "Tevbe", 56.

⁸¹ Adem Apak, "Hz. Peygamber'in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (01 Ocak 2010), 61.

⁸² Buhârî, *Sahih*, "Edeb", 81; Ebû Dâvûd, *Sünen*, "Edeb", 54.

⁸³ Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 643.

⁸⁴ Buhârî, *Sahih*, "Nafakat", 7; "Ezan", 44; Tirmizî, *Câmi*, "Kiyamet", 46.

böyle bir düşünce ümmetin en seçkin kadınları olan ezvâc-ı tâhirâta da bir haksızlıktır. Zira bu rivayetleri okuyan kişiler, sanki Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşleri, evlerinde hiç iş yapmıyor, sürekli Resûlullah'tan (s.a.s.) evde iş yapmasını bekliyorlar gibi bir durum ortaya çıkar. Resûlullah (s.a.s.) bırakın eşlerini, ümmetinden kime söylese onun elini sıcak sudan soğuk suya sokturmazlardı. Evinde yaptığı işler onun yüksek ahlâkının birer tezahürü olarak karşımıza çıkar. Buradan anlaşılması gereken husus, Resûlullah'ın (s.a.s.) bu işleri hiç yapmayan biri olmadığına ve bu hususta ümmetinin erkeklerinin onu örnek alması gerektiğine vurgu yapmaktır. O, sade yaşayan, mütevazı bir insandı. Hz. Âişe, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) dışarıda işinin olmadığı zamanlarda evinde ayakkabı ve elbise tamir ettiğini ve bunları ihtiyaç sahiplerine verdiğini bildirmektedir.⁸⁵

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ev işlerinde hanımlarına yardım ederken bunu ahlakının bir gereği olarak yaptığını söylemiştik. Hz. Fâtıma (r.anhâ) baba evinde gördüğü için kendisine gayet normal geldiğini düşündüğünden Hz. Ali (r.a.)'den Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evinde yaptığı gibi ev işlerine yardım etmesini istemişti. Hz. Ali (r.a.) ise buna yanaşmayınca aralarında huzursuzluk çıkmıştı. Bunun üzerine Hz. Fâtıma (r.anhâ) meseleyi Resûlullah'a (s.a.s.) götürmüştü. Allah Resûlü (s.a.s.) ise "Evin içindeki işlerin evin hanımına, dışarıdaki işlerin ise evin beyine ait olduğunu söylemişti" ve bir nevi kızını nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda yönlendirmişti.⁸⁶

Bir gün Hz. Ömer, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına gitmişti ki, kadınların ondan yüksek sesle dünyalık bir şeyler istediklerini duydu. Kadınlar içeri girmek için izin isteyen Hz. Ömer'in sesini duyar duymaz, korkudan perdenin arkasına saklandılar. O içeri girdiğinde Allah Resûlü (s.a.s.) gülmüyordu. Hz. Ömer, bir yandan şaşırmış, bir yandan da Hz. Peygamber'in (s.a.s.) gülmesinin sebebini merak etmişti. "Ey Allah'ın Resûlü! Allah seni her zaman güldürsün!" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.), "Yanımda bulunan şu kadınlara güldüm. Senin sesini duyunca, hemen saklandılar." buyurdu. Hz. Ömer'in heybeti ve sertliği herkes tarafından bilinmekteydi. Kadınlar ondan korkup heybetinden çekinmişlerdi. Bunu duyunca Hz. Ömer kızdı ve "Allah'ın elçisinden değil de benden mi çekiniyorsunuz?" diye sordu. Kadınlar ise "Sen Resûlullah'tan daha sert ve katımsın." şeklinde cevap verdiler. Onların arasında geçen bu konuşmadan sonra Resûlullah "Allah'a yemin olsun ki, şeytan geniş yolda bile seninle asla karşılaşmak istemez. Karşılaştığında da başka bir yola sapar." de-

⁸⁵ Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 644.

⁸⁶ Yeniçeri, *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat*, 624.

di.⁸⁷ Burada Hz. Peygamber ile karşılaştırdığımız Hz. Ömer, o dönemde insanların en sert ve kadınlara karşı en kaba davrananı değildi. Kendisi insanlar arasında vicdan sahibi ve sahâbiler içinde de ön planda olan ve Hz. Peygamber'i (s.a.s.) her yönüyle örnek alan biriydi. Buna rağmen onun kadınlara karşı, yetiştiği toplumun kültüründen ve yetişme şartlarından dolayı sert davrandığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemde Arap toplumunda erkeklerin eşlerine karşı davranışlarının katılığı ve sertliği değişmekle beraber, genellikle kadınlara karşı oldukça katı ve sert bir davranış sergiliyorlardı.

Ashâb-ı kirâm, hayatlarının her alanında Hz. Peygamber'i örnek alıp, onun sünnetine uymaya çalışıyorlardı. Çünkü Hz. Peygamber onlar için rol modeldi. Bunun için onun evdeki halini Hz. Âişe'ye sordular. Hz. Âişe de "O insanların en yumuşak huylusu ve en cömerti idi. O sizin adamlarınız gibi bir adam idi. Ancak o gülen ve tebessüm eden birsiydi." diyerek, Allah Resûlü'nün evdeki halini tasvir etmiştir. İnsanları en iyi tanıyanlar, onlara en yakın olanlardır. Hz. Âişe eşini bu şekilde tanımlamaktaydı.⁸⁸

İnsanlar merak ettiklerinden dolayı benzer soruları Hz. Âişe'ye defalarca soruyorlar, o da benzer cevaplar veriyordu. Bir defasında Allah Resûlü'nün (s.a.s.) evdeki durumunu soran kişiye „Ailesinin hizmetindeydi, namaz vakti gelince evinden çıkardı." demiş, başka birine ise "Sizlerden birisi gibiydi; elbiselerini yamar ve ayakkabısını dikerdi." diye cevap vermişti. Başka bir rivayette ise "Resûlullah (s.a.s.) ev işlerini yapardı. En çok yaptığı iş de dikiş idi." demişti.⁸⁹ Hz. Âişe her ne kadar sizden biri gibi dese de bu anlattığı işleri o dönem yapan erkek var mıydı? Ya da sayıları kaçtı? bilemiyoruz, ama çok az olduğu açıktır.

Ezvâc-ı tâhirât, evlerinde nafaka yetersizliğinden dolayı çoğu zaman yemek yapamıyorlardı. Allah Resûlü eve geldiğinde yemek olup olmadığını soruyor, olmadığını öğrenince de „Ben de o zaman oruçluyum." diyordu.⁹⁰ Burada hem ezvâc-ı tâhirâtın hem de Resûlullah'ın anlayışla olaylara yaklaştığını görmekteyiz. Resûlullah (s.a.s.) diğer insanların yaptığı gibi "eve yorgun ve aç geldim, niye evde yemek yok" mantığıyla olaya yaklaşmadığı gibi ezvâc-ı tâhirât da "evimizde yeterli erzak yok" mantığından uzak, şükür ve sabır ile olaylara yaklaştıkları anlaşılmaktadır.

Resûlullah'ın (s.a.s.) aile hayatında şiddete kesinlikle yer yoktu. Eşler arasında iyi bir iletişimden bahsedebilmek için fiziksel, sözlü, duygusal,

⁸⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 10/173; Abdullah Afifi, *el-Mer'è fi Cehiliyyetihe ve İslâmihe* (Medine: Mektebetü's Sikafe, 1932), 2/36.

⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/313-315.

⁸⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/314-315.

⁹⁰ Müslim, *Sahîh*, "Siyam", 169; Adnan Demircan, *Hz Peygamber'in (sas) Ailesi ve Aile Hayatı* (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014), 116.

psikolojik ve ekonomik şiddetin hiçbirinin o ailede bulunmaması gerekir. Bu tür şiddeti erkek, kadına karşı yapabileceği gibi kadın da kocasına karşı şiddetin türevlerini uygulayabilir. Şiddetin olduğu bir ailede sevgi, şefkat ve merhametten söz etmek mümkün değildir. Eşler arasında vukua gelecek böyle bir şiddet, aile içi iletişim bozukluklarına, bu da zamanla boşanmalara kadar varan problemlere yol açmaktadır.⁹¹ Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşleri, Allah Resûlü'ne (s.a.s.) karşı olan muamelelerinde son derece itinalı ve özenli idiler. Hz. Peygamber de hiçbir zaman eşlerine karşı sert ve kırıcı değildi. Bu konu ile ilgili bir rivayette Resûlullah'ın (s.a.s.) cihat maksadı dışında hiç kimseye vurmadığı, köleleri de dâhil hiç kimseye el kaldırmadığı bildirilmektedir.⁹²

SONUÇ

Resûlullah (s.a.s.) Müslümanlar için en güzel örnektir ve hayatı bütün ayrıntıları ile öğrenilmelidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) örnek hayatı müslüman ailesinin ve diğer dinlere mensup ailelerin yaşadıkları problemlerin çözümü adına önemlidir. Ancak bu şekilde ailedeki dejenerasyonun, kadına karşı şiddetin ve çözülmenin önüne geçilebilecektir. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) eşleriyle olan iletişimde dikkat ettiği hususlar, onlara göstermiş olduğu incelik ve nezaket her müslümanın aile hayatında özenle uyması ve dikkat etmesi gereken davranışlardır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) aile hayatı poligamik (çok evli) bir yapı arz etmekteydi. Resûlullah'ın (s.a.s.) eşlerine karşı Allah'ın bir emri olarak adil olmaya, onlara eşit bir şekilde muamele etmeye çalıştığı görülmektedir. Bunun en büyük tezahürü eşleri arasında çok sıkı bir şekilde, seferlerde dahi -yanında birden fazla eşi bulunduğu- itinayla uyguladığı eşlerinin yanında kalmayla alakalı nöbet sistemidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Medine döneminde bir çok gazaya çıktığı bilinmektedir. Bu gazâlara giderken de yanına eşlerinden birini muhakkak almış bu hususta da adaletsizlik olmaması için kura çekme yoluyla, hangi eşinin kendisine eşlik edeceğine karar vermiştir.

Resûlullah'ın (s.a.s.) eşleriyle olan ilişkisi güven duygusu üzerine kurulmuştu. Günümüz ailelerinde boşanmaya kadar giden problemlerden bir tanesi eşlerin birbirlerine yalan söylemesidir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşinin hoşuna gitmeyeceğini bildiği halde, herhangi bir bilgiyi ondan saklamadığı; eşinin bilmesi gerekenleri, onunla paylaştığı anlaşılmaktadır.

⁹¹ Öner, "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber'in Örnekliliği", 177.

⁹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 1/314-315.

Resûlullah'ın (s.a.s.) eşlerine değer verdiği ve her vesile ile bunu, hem hareketleri hem de sözleriyle gösterdiği görülmektedir.

Resûlullah (s.a.s.), temiz ve bakımlı bir insandı. O ağız temizliğine en çok dikkat eden kişiydi ki, gün içerisinde bir çok vesile ile dişlerini misvaklarken, yatmadan önce ve uyandığında da yine ağız temizliğini ihmal etmemekteydi. Onun seferde dahi yanından ayırmadığı eşyaların arasında, kişisel bakımıyla ilgili olan tarak, ayna ve misvak da bulunmaktaydı. Saçlarının bakımına dikkat ettiği gibi sakallarını da düzenli bir şekilde taramaktaydı. O yatmadan evvel göz sağlığı için sürme çekmeyi ihmal etmezdi. Fiziki olarak görünümünü çirkinleştirecek hiçbir hususiyet kendisinde bulunmamaktaydı.

Hız. Peygamber (s.a.s.), eşlerinin maddi ihtiyaçları ile ilgilendiği gibi manevi ihtiyaçları hususunda da onları ihmal etmemekteydi. Eşlerine karşı her vesile ile sevgisini gösterdiği gibi onlardan şefkatini de esirgememekteydi. Eşleri arasında Yahudi asıllı olmasından dolayı Hız. Safiye gibi zayıf kaldığını ya da diğerleri arasında ezildiğini hissettiklerine karşı gerekli desteği göstermekteydi.

Resûlullah'ın (s.a.s.) "ben ahlakı tamamlamak üzere gönderildim" buyurduğu güzel ahlakını evvela aile fertlerine karşı gösterdiği görülmektedir. Günümüzde karı koca arasında en büyük sıkıntılardan biri olan ve fitraten güçlü yaratıldığından dolayı bazı erkeklerin eşlerine karşı şiddete başvurduğu görülmektedir. Alemlere rahmet olarak gönderilen Resûlullah'ın (s.a.s.) bırakın eşlerine el kaldırmayı kölelere dahi el kaldırmadığını ve savaşlar dışında hiç kimseye vurmadığını görmekteyiz. Nitekim Resûlullah (s.a.s.), "Sizin en hayırlınız, ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben içinizde ailesine karşı en hayırlı olanınızım." buyurmakta, başka bir hadislerinde ise "Kadınlarınızı dövmeyiniz. Kadınlarını döven kimseler, sizin hayırlınız değildir." şeklinde kadınları dövmenin aynı zamanda kişinin bir müslüman olarak kalitesizliğini de ortaya koyduğunu ifade etmektedir. Zikredilen hakikatlerden hareketle Müslüman ailesinin problemlerinin ancak Hız. Peygamber'in (s.a.s.) hayatını özellikle de aile hayatını ayrıntılarıyla öğrenmekle çözülebileceği kanaati ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abbott, Nabia. *Hız. Muhammed'in Sevgili Eşi Ayşe*. çev. Tuba Asrak Hasdemir. Ankara: Yurt Kitap Yayın, 1999.
- Acarlıoğlu, Ahmet. *Sahâbe Ailesinde Sorumluluklar*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2020.

- Afifi, Abdullah. *el-Mer'e fi Cehiliyyetihe ve İslâmihe*. 4 Cilt. Medine: Mektebetü's Sikafe, 2. Basım, 1932.
- Aişe Abdurrahman bt. Şatı. *Resûlullah (sav)'in Hanımları (Annelerimiz)*. Konya: Uysal Kitabevi, 1987.
- Apak, Adem. "Hz. Peygamber'in Çocuklarla İlişkileri Üzerine Tespit ve Değerlendirmeler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (01 Ocak 2010), 43-67.
- Aybey, Salih. "Aile İçi İletişim Problemlerinde Dini Danışmanlığın Önemi (Diyanet İşleri Başkanlığı Örneği)". *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4/1 (30 Haziran 2017), 19-33.
- Aydın, Nevzat. "Hz. Peygamber'in Aile Hayatında Eşler Arası İletişimin Temel İlkeleri". *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (01 Haziran 2015), 99-129.
- Belazûrî, Ahmed b. Yahya b. Cabir b. Davud (279/892). *Ensâbü'l Eşrâf*. thk. Süheyl Zekkar. 13 Cilt. Beyrut: Darü'l Fikir, 1997.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870). *Sahih*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Edebü'l-Müfred (256/870). *el-Edebü'l-Müfred*. thk. Abdalbâki. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l İslâmî, 1989.
- Cevad Ali. *el-Mufassal fi Tarihi'l Arab Kable'l İslâm*. 10 Cilt. Bağdat: Bağdat Üniversitesi, 1992.
- Demircan, Adnan. *Hz Peygamber'in (sas) Ailesi ve Aile Hayatı*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014.
- Dölek, Adem. "Sünnet Işığında Aile İçi İletişimde Hz. Peygamber'in Örnekliği I". *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (1) 2/ (2008), 201-232.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî (275-889). *Sünen*. 5 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- El-Makrizi, Takiyüddin Ahmet B. Ali - Söylemez, Mahfuz. "Ehl-İ Beyt'in Fazileti". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 43/2 (01 Ağustos 2002), 413-447. https://doi.org/10.1501/Ilhfak_0000000098
- Gümüş, Sadrettin. *Kur'ân'a Göre Hz. Muhammed'in (sav) Aile Hayatı*. İstanbul: Ravza Yayınları, ts.
- Halife b. Hayyat, Ebû Amr eş-Şeybani (240/854). *Tarihü Halife b. Hayyat*. thk. Mustafa Necib Fevâz. Beyrut-Lübnan: **Darul Kütübü'l İlmiyye**, 1995.
- Hamidullah, Muhammed. *İslâm Peygamberi*. çev. Prof. Dr. Salih Tuğ. 2 Cilt. İstanbul: İrfan Yayınları, 4. Basım, 2000.
- Heysemî, Ebul Hasan Nuriddin Ali b. Ebi bekir b. Süleyman (807/1404). *Mecmû'z-Zevâid ve Menba'ü'l Fevâid*. thk. Hüsâmüddin el-Kudusî. Kahire: Mektebetü'l Kudusî, 1994.

- İbn Abdilber, Ebu Amr Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilber b. Asım en Nemri el Kurtubî (463/1070). *el-İstîâb fi Marifeti'l Ashab*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Darü'l Cîl, 1992.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir b. Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osmân (235/849). *el Kitâbu'l Musannef fi el-Ehâdîsi ve'l Âsâr*. thk. Kemal Yusuf el-Hut. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1409/1988.
- İbn Habîb, Ebû Câfer Muhammed b. Habib İbn Ümeyye b. Amr el-Haşimi el-Bağdadi (245/860). *Kitâbü'l Muhabber*. Beyrut: Âlemül Kitâb, ts.
- İbn Hacer, Ebu'l Fadl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el Askalânî (852/1448). *Fethü'l Bârî Şerhu Sahihü'l Buhârî*. thk. Muhammed Fuad Abdülbâki. Beyrut: Darü'l Mâ'rife, 1379.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik (213/828). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa Saka vd. 4 Cilt. Mısır: Mustafa el-Bâbi el-Halebi, İkinci Baskı., 1375/1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed b. Yesar (150/767). *es-Sîretü'n-Nebeviyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mezidi. Beyrut: **Dar el-Kütüb el-İlmiyye**, 2004.
- İbn Kesir, Ebu'l Fidâ İsmâil b. Ömer el-Kureşî (774/1372). *el-Bidâye ve'n Nihâye*. thk. Ali Şîrî. Dârü İhyâ'üt Tûrâsî'l Arabî, ts.
- İbn Kuteybe, Ebî Muhammed Abdulah b. Müslim (276/889). *el-Meârif*. thk. Servet Ukkâşe. Kahire: Darü'l Meârif, 4. Basım, ts.
- İbn Kuteybe, Ebî Muhammed Abdulah b. Müslim (276/889). *Uyunü'l-Ahbar*. thk. Yusuf Ali Tavi. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1986.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid er-Rebei el-Kazvini 273/887. *Sünenü İbn Mâce*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992/1413.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Zühri (230/845). *Kitâbü't-Tabakâti'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 10 Cilt. Kahire: Mektebe Hancı, 2001/1421.
- İbn Şebbe, Ebû Zeyd Ömer b. Şebbe b. Abide Nemerî (262/876). *Tarihü'l-Medîneti'l-Münevvere, Ahbarü'l-Medîneti'l-Münevvere*. thk. Fehim Muhammed Şeltu. 4 Cilt. Cidde: Dârü'l-İsfahani, 2. Basım, 1973.
- İbn-i Hişâm, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdülmelik (213/828). *Siyer*. çev. Hasan Ege. 4 Cilt. İstanbul: Kahraman Yayınları, 1985.
- İbnü'l Cevzi, Cemâlü'd Din Ebü'l Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (597/1201). *el-Muntazam fi Târîhi'l Ümeme ve'l Mülük*. thk. Muhammed Abdulkadir Atâ. Beyrut: **Darü'l Kütüb el İlmiyye**, 1992.
- İbnü'l-Esir, Ebu'l Hasen Ali b. Ebî'l Kerem Muhammed b. Muhammed b. Abdülkerîm b. Abdülvahid eş-Şeybânî el-Cezerî (630/1232). *Üsdü'l Gabe fi Marifeti's Sahâbe*. thk. Ali Muhammed Muavviz. Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 1415/1994.

- Karaman, Hayrettin. *Mukayeseli İslâm Hukuku*. İstanbul: İz Yayıncılık, 7. Basım, 2001.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Ebi Bekir b. Ferah el-Ensari el-Hazreci Şemsüddin (671/1272). *Câmiü'l Ahkâm-Tefsirü'l Kurtubî*. thk. Ahmed el-Berdûnî, İbrahim Atfiş. Mısır: Darü'l Kütüb el-Mısriyye, 1964.
- Mâlik b. Enes, Ebû Abdullah el-Asbahi el-Himyari (179/795). *el-Muvattâ*. 2 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Mûsa b. Ukbe, Ebû Muhammed Musa b. Ukbe b. Ebû Ayyaş Esedi (141/758). *el-Meğâzî*. thk. Muhammed Bakış Ebû Malik. Fas: İbn Zehr Üniversitesi, 1994.
- Mûsulî, Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsenna b. Yahya b. İsa b. Hilal et-Temimi (h.307). *Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed. Dimeşk: Darü'l Me'mun, 1984.
- Münâvî, Zeynüddin Ahmed b. el-Med'uv bi Abdurra'uf b. Tâc el-Ârifin b. Ali b. Zeyd el-Âbidin (1031/1621). *Fezû'l Kadîr Şerhü'l Kadîr*. Mısır: Mektebetü't Ticâriyye, 1356/1937.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyri (261/875). *Sahîh*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb (303/915). *es-Sünenü'l-Müctebâ*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Nüveyri, Şihâbu'd-Din Ahmed b. Abdulvehhab (733/1332). *Nihâyetü'l Ereb*. thk. Müfid Kamiha - Dr. Hasan Nuruddin. Beyrut: Darü'l Kütübü'l İlmiyye, 2004.
- Öner, Abdulkerim. "Aile İçi İletişimde Tarafların Birbirlerini Dinleme Ve Anlama Tahammülünde Hz. Peygamber'in Örnekliliği". *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 25 (19 Ekim 2020), 169-182.
- San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm Abdürrezzâk (211/827). *el-Musannef*. thk. Habiburrahman A'zami. Beyrut: el-Meclisü'l-İlmî, 2. Basım, 1403.
- Söylemez, Mahfuz. "Hz. Peygamber'in (sas) Bir Günü Üzerine". *Hz. Peygamber (sas) Döneminde Gündelik Yaşam*. ed. Adnan Demircan. İstanbul: Siyer Yayınları, 2015.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım (360/970). *el-Mu'cemü'l Kebir*. thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 2., ts.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Matir el-Lahmî Ebü'l Kâsım (360/970). *Mu'cemü'l Evsât*. thk. Tarık b. Avzullah b. Muhammed. Kahire: Darü'l Haremeyn, ts.
- Taberi, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, 310/923. *Tarihü'r-Rüsûl ve'l-Mülûk*. thk. Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim. Mısır: Darü'l Marife, 2. Basım, ts.

- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es_Sülemi (279/892). *Câmiü't-Tirmizî*. 8 Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, ts.
- Vâkıdî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer el-Eslemi (207/823). *el-Meğazi*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Darü'l Kütüb, 3. Basım, 1984.
- Yazır, Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Azim Yayıncılık, ts.
- Yeniçeri, Celal. *Hazreti Muhammed ve Yaşadığı Hayat : Peygamber, Devlet Başkanı, Aile Reisi*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Yılmaz, Muhammet. "Medeni Surelerde Hz. Peygamber'in Aile Yapısından Örnekler". *10. Tefsir Akademisyenleri Buluşması*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Belediyesi Yayınları, ts.
- Zehebî, Şemsu'd Din Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz (748/1347). *Târihü'l İslâm ve Vefeyâtü'l Meşâhiri ve'l A'lâm*. thk. Ömer Abdüsselam et-Tedmûri. Beyrut: Darü'l Kitabü'l Arabiyye, 1993.